

Přes značné nároky na čas se ústav samozřejmě nevyhýbá ani těsné spolupráci s jednotlivými útvary a vyššími velitelskými stupni armády. V této souvislosti předem upozorňujeme na nepochybný význam dvou klíčových výročí v roce 1992 - bitvy u Zborova (2. července 1917) a atentátu na zastupujícího říšského protektora R. Heydricha (27. května 1942).

Historický ústav ČSA se též rozhodujícím způsobem podílel na úspěšné mezinárodní vědecké konferenci k 125. výročí bitvy u Hradce Králové, z níž bude vydán sborník příspěvků a diskusních vystoupení.

Na našich oprávněných záměrech nemůže nic změnit ani období finančních, hospodářských potíží. Samozřejmě, že se i ústav musí přizpůsobovat novým podmínkám tržní ekonomiky, mít na zřeteli všechny aspekty a zdroje, které přinášejí demokratické a tržní mechanismy v našem státě. Zatím se ovšem stávají v naší snaze o širokou vědeckou komunikaci a zajištění "výstupu" našich poznatků finanční těžkosti dosti obtížnými. Materiálně technické vybavení ústavu dosud nedovoluje, abychom své práce vydávali vlastními silami.

Ani tyto překážky však nám nemohou zabránit v úsilí o naplnění myšlenek, jež stály u kolébky obnovení Historického ústavu ČSA - Památníku odboje, které souvisí s novou situací ve vytváření demokratického systému a armády v něm.

Plukovník doc. PhDr. Jaromír Cvrček, CSc.

SPOLEČENSKÉ VĚDY A JEJICH UPLATNĚNÍ V ARMÁDĚ

Potřebujeme společenské vědy v armádě? Pokusím se odpovědět na tuto otázku zatím tak obecně, jak je položena. Z určitého hlediska ano a z jiného ne. V mnoha vyspělých demokratických zemích jsou obecné problémy vojenství a armády, zvláště pak vztah armády a společnosti, procesy náboru, profesionalizace, ale i jiné otázky z hlediska společenskovo vědního zkoumány mimo armádu. Některé univerzity mají k tomuto účelu vytvořena svá výzkumná střediska. Za všechny je možné jmenovat The University of Chicago, Université de Toulouse, King's College London apod. V tomto pojetí jsou ozbrojené síly, armáda, chápány jako důležité společenské instituce, jejichž charakter, funkce a činnosti nejsou záležitostmi pouze jich samotných. Za těchto okolností vědecké, či vědecko-pedagogické instituce armády jsou nepočtené, zabývají se pouze poznáváním vnitřních sociálních procesů a společenskovo vědním aspektem samotné vojenské vědy. Civilní a vojenská vědecká zařízení při řešení všech výzkumných úkolů však úzce spolupracují.

Taková tradice u nás však není. Armáda byla v našich podmínkách po mnoho let pro civilní zařízení "tabu" a zdá se, že i univerzity si přímo zakládaly na tom, že se jich tato tematika netýká. To je tedy skutečnost, ze které je nutné vycházet. I v oblasti společenských věd je zatím naše armáda "odsouzena" k sebepoznávání, i když byly učiněny první kroky k tomu, aby tento kruh byl překročen, a to jak v šedesátých letech, tak i v současnosti.

Jaká tradice tedy u nás je? Jak se utvářel vztah vojenství a společenské vědy uzavřený armádním "dvorem", střezem vojenským tajemstvím? Odpověď na tuto otázku je velice důležitá.

Bez nadsázky je možné říci, že totalitní moc drasticky obnovená po vpádu vojsk Varšavské smlouvy do ČSSR v r. 1968 společenskovědní poznání vlastně nepotřebovala. Funkce a organizační výstavba armády byla dána sovětským vzorem, sociální procesy se regulovaly masovou čistkou, strachem, čistě autokratickým rozhodováním, vylepšenými preferencemi i závratnou kariérou věrných. Ba co více, společenskovědní poznání novým mocipánům v armádě muselo silně vadit, neboť vždy představuje více, či méně odpovídající "zrcadlo" společenské reality, ale také permanentní hodnocení účinnosti rozhodování a posuzování subjektivních zásahů do této skutečnosti. A tak následovala praktická opatření:

- "Rozeznání" badatelů, pro které bylo objektivní poznání společenských procesů rozhojdicím motivem i kritériem činnosti.

- Potlačení těch teoreticko-empirických předmětů ve výuce i výzkumu, které by mohly odhalovat iracionální rozhodnutí a jejich důsledky nesmlouvavou řečí faktů, důkazů.

Za účelem vytváření iluze vědeckosti byly rozvíjeny takové obory, jako jsou historický materialismus, vědecký komunismus, marxistická politická ekonomie, historie KSČ a stranickopolitická práce. Rozvoj těchto "věd" umožňoval eklektické zdůvodňování libovolných kauzálních závislostí, teoreticky nastoloval zákonitost třídního boje, předem klasifikoval přátele i nepřátele, v rozporu s fakty dokazoval neodvratitelný zánik kapitalismu, jakož i historické vítězství reálného socialismu. Povýšení stranickopolitické práce na vědu mělo za následek vytváření iluze, že základní zdroj poznání je v kolektivní moudrosti strany, degradoval společenskovědní pracovníky na "rozpracovávače" usnesení sjezdů a zasedání ÚV. Poznávací proces nebyl spatřován ve věrném obrazu společenské reality prokazatelném i empiricky, ale ve vývoji subjektivních hodnocení různých ideologů. Citát ideologické autority byl povýšen na společenský fakt. V tomto období byly zadávány výzkumné úkoly jako např.: Poznatky o realizaci současné politiky KSČ, Uplatňování leninského stylu práce velitele v procesu zvyšování morálněpolitického stavu, Nedílná velitelská pravomoc na stranickém základě, Podmínky utváření třídních a internacionálních názorů a postojů vojáků základní služby, Soudobý antikomunismus a obrana socialismu apod.

Je zcela přirozené, že se tato praxe musela dotknout těch zbytků společenskovědní fronty, která v armádě přečkala kádrovou vlnu normalizace. Vyučované předměty byly na hony vzdáleny praxi vojsk. Seznamování s dogmaty marxismu nevyžadovaly rozvoj předmětu a vědecká aplikace stranických usnesení se obešla bez rozvoje metodologie vědy. Podstata poznávacího procesu, v němž se starý systém poznatků konfrontuje s novou praxí a tím vzniká systém nových poznatků, byla fakticky v postavení revizionistického kacířství. Pracovníci společenských věd přestali mít poznávací motivaci. Část jich zlenivěla a ta druhá začala pracovat na sobě, na svých titulech, publikacích, aniž by se ovšem pokusila překročit hranice oficiální ideologie.

Bylo by však neobjektivní, kdybych si nevšíml i jiného procesu, který začal na počátku osmdesátých let a zvláště potom po r. 1985. Režim se dostával do krize a nejinak tomu bylo s armádou. V SSSR povolili některým společenským vědám "ideologickou uzdu" a začali se zajímat o veřejné mínění. K tomu došlo i u nás. Při VHÚ bylo zřízeno vojenské pracoviště pro výzkum veřejného mínění. Správa pro sociální výzkumy začala dostávat i poněkud jiná zadání úkolů, jako např.: Vztah mladých důstojníků a praporčíků k vojenské službě, Základní životní podmínky vojáků z povolání, Problematika alkoholismu a jiných toxikomanií v armádě. V rozvoji společenských věd, ve výzkumu a jeho uplatnění v praxi se však téměř nic nezměnilo. Nová témata vyvolaná pouze momentální užitelností potřebou nemohla najednou změnit stav výzkumné základny, ani překročit ideové mocenské meze, v nichž se velení armády pohybovalo. Pokud se však našel výzkumník, který se odvážil tuto mez překročit a

vydat se cestou skutečného vědeckého poznání, bylo mu to málo platné, neboť zprávy z takovýchto výzkumů byly i v době "pérestrojky" bezpečně "trezorovány".

Z řečeného tedy vyplývá, že nově se utvářející demokratická společnost, reorganizovaná armáda, ale i nově pojaté vojenství budou skutečně společenské vědy nutně potřebovat. Obecná odpověď na obecně položenou otázku nás však nemůže uspokojit. Jde totiž o to, k čemu budou tyto vědy potřeba a jakou by měly mít podobu, aby se jednak jako vědy mohly rozvíjet, za druhé, aby přinášely společenský účinek.

Obsahové zaměření společenských věd a výzkumu

V naší armádě byla vždy věnována velká pozornost vojenské historii, historii armády a jejím tradicím. Toto zaměření bylo zřejmě ovlivněno i tím, že skutečně bojových tradic ve srovnání s jinými zeměmi bylo u nás v tomto století poskrovnu. Ideologizace historické vědy za posledních čtyřicet let však nadělala veliké škody ve vědeckém poznání. Mnohé události byly prostě z dějin vymazány, jiné patřičně upraveny ve prospěch zájmu vládnoucí garnitury a jejich zahraničních protektorů. Očistit československé vojenské dějiny i tradice ČSA od starých nánosů, včetně hluboké vědecké analýzy posledního období a jeho vlivu na ozbrojené síly, to je nyní naléhavý úkol historiků.

Ve zcela novém světle se objevuje potřeba poznávání ekonomických procesů ve vojenství a zvláště v armádě. V minulých letech Čs. armáda ekonomickou vědu fakticky nepotřebovala. Hmotné a finanční požadavky se do značné míry vytvářely v Moskvě a příslušné stranické orgány zabezpečovaly, aby požadavky armády byly v rozpočtu zohledněny. Potom už šlo jen o rozdělování a vyúčtování. V současné době se však stáváme armádou samostatného svrchovaného státu, řídíme se vlastní vojenskou doktrínou, stále více se ocitáme v podmínkách tržního hospodářství, tlak na snižování vojenských výdajů narůstá. Kde snižovat náklady? Jak je snižovat? Jak se ekonomicky chovat? Co je vlastně účinné a co neúčinné? Do čeho především investovat? To všechno jsou v současnosti závažné otázky adresované nejen praxi, ale i ekonomické vědě. Navíc samotný charakter armády ve všech opatřeních, změnách a rozhodnutích naléhavě staví otázku i širší společenské účinnosti. Ne každé úspěšné opatření může totiž znamenat ekonomický účinek a ne každý ekonomický účinek je i efektem společenským. V této oblasti ekonomická věda, její jednotlivé obory, jako např. ekonometrie, mohou přinášet cenné poznatky a metodologie ekonomické vědy může pomoci řešit i společenskou účinnost.

Mimořádně závažným tématem vědeckého poznání současnosti je postavení ozbrojených sil, zvláště armády ve společnosti. Z tohoto postavení se totiž odvozují funkce armády, její charakter, vztah veřejnosti k armádě, možnosti náboru, profesionalizace i postavení vojenských profesionálů. Je zajímavé, že vztah společnosti a armády nyní vědecky řeší téměř ve všech vyspělých demokratických zemích. U nás je tento vztah zatížen mnohaletým neplnoprávným postavením v koalici, více jak dvacet let trvajícím okupací Sovětskou armádou a hlavně charakterem výstavby ohromné útočné armády prvního sledu, tzv. světa socialismu, která byla zvláště v posledních letech silně izolována od občanské veřejnosti.

Je zcela přirozené, že vztah společnosti a armády, proces zapojení armády do demokratické společnosti úzce souvisí s vnitřními sociálními procesy. Změna charakteru funkcí, početní snižování, nová organizace, přemísťování, zvláště pak profesionalizace armády jsou tak vážné sociální procesy i hluboké zásahy do sociálního profesionálního členění jak společnosti, tak armády, že je nelze řešit intuitivně, či na základě jakési "kolektivní moudrosti" několika politiků nebo vojenských činitelů. Ke slovu zde musí přijít sociologie vojenství a armády, vojenská psychologie, etika, právní věda, pedagogika dospělých, hlavně teorie řízení a informatika.

Závažným společenskoveřejním problémem je hodnotová orientace obyvatelstva a zvláště mládeže k takovým hodnotám, jako je stát, vlast, obrana země, služba v armádě. Na tuto

problematiku navazuje motivace k vojenské službě, vědecké poznání nároků vojenské služby, otázky výběru, účinné přípravy, průběhu služby, jakož i sociálního zabezpečení. Mnohdy se potřeba nové organizace a způsobu velení v armádě spojuje pouze s novou technikou, tím i s novými způsoby vedení boje. Ale to nestačí. Prvorádou otázkou nových požadavků soudobého vojenství je nastolení zcela nových mezilidských vztahů. Nová technika i technologie vedení boje vyžadují pružnější organizaci, vysokou míru samostatnosti výkonných jednotek, tím i značnou delegaci pravomocí, odpovědnosti a důvěry. Místo autokratických vztahů spoléhajících se výhradně na všemocnost rozkazu se dostávají do popředí partnerské vztahy, široký podíl odborníků na přípravě řešení, umění vést lidi, smysl pro profesionální vojenskou čest apod.

Vedle závažných otázek, v nichž jde o celoarmádní sociální procesy, jsou i mnohé další částečné problémy, jejichž řešení se bez společenskovědního poznání neobejde. Jsou to např. postavení, pracovní, či organizační podmínky a sociální problémy některých kategorií nebo skupin (vojáci z povolání, v základní službě, civilní pracovníci, pracovníci sociálního řízení, poddůstojníci). Částečným problémem může být i vypracování profesiogramu důležitých vojenských funkcí, modely profesionálních drah důstojníků u jednotlivých druhů vojsk, fyzikální a sociální stránka pracovního prostředí u určitého svazku, útvaru, nebo pracovní uplatnění vojáků z povolání po odchodu z armády.

Rozpuštění stranickopolitického aparátu a Vojenské kontrarozvědky jako kladné opatření revoluce vedlo ve svých důsledcích i k zániku formálně vybavené i neformální zpětné informační vazby velení armády. Nástupnické orgány nejsou schopné staré zdroje informací nahradit. Na pomoc přispěla společenskovědní fronta s nabídkou kvalifikovaného průzkumu veřejného mínění. Výzkumy postojů vojáků k politickým otázkám, k závažným zákonným normám i důležitým rozhodnutím velení armády, jakož i k připravovaným reorganizačním změnám se staly významným pomocníkem při rozhodování, ale i nástrojem širší spoluúčasti na něm.

Naskýtají se další otázky a problémy, ve kterých by společenské vědy spolu s vojenskou vědou a technickými vědami měly přispívat přípravě k účinné vojenské obraně země. Jsou však dva důvody, proč tuto úlohu zatím účinně neplní. Jedním z nich je skutečnost, že vojenští, zvláště techničtí vědci, neznají možnosti soudobé společenské vědy, o takovou spolupráci neusilují. Druhá příčina spočívá v tom, že společenskovědní pracovníci v armádě potřebují určitý čas k tomu, aby konstitovali své obory, dopracovali se k novému systému poznatků takové kvality, aby do tolik potřebné symbiózy vědeckého poznání mohli bez obav vstupovat a teorie vyššího dosahu formulovat.

Za jakých podmínek mohou společenské vědy přinášet společný účinek

Rozhodující podmínkou je prostor pro bytí a rozvoj společenských věd. Jestliže se otázky vojenskosti a armády nezkoumají mimo armádní organizaci, pak musí zatím takový prostor vytvořit sama armáda. Uvažovat tak, že je nutné vymezit, co je nezbytné zkoumat, podle toho vytvořit výzkumnou základnu a uložit úkoly, je možné pouze v té nejobecnější podobě. Jakmile je tento princip použit pro momentální utilitární poznávací potřebu, je pohřbena účinnost. Věda, společenská věda i každý vědní obor představují totiž svébytný organismus, od kterého nelze svévolně používat nebo pěstovat jen část. Navíc se momentální potřeby poznávání zvláště v armádě dosti rychle mění. Zásahy rozhodovací sféry do vědy v zájmu účinnosti nesmí narušit ty mechanismy, které umožňují její bytí a rozvoj. Věda jako nástroj poznání není také určována jen předmětem, který zkoumá, ale musí mít rozsáhlý systém dřívějších poznatků, ale i vlastní metodologii. Jakmile bychom vědu odvozovali pouze od předmětu, který má být poznán, podobali bychom se názorně řečeno člověku, který si chce v době programových univerzálních obráběcích strojů opatřit ten nejlevnější soustruh za účelem uskutečnění jedné operace, kterou zrovna potřebuje. Taková hospodárnost by se

vůbec nevyplatila a přitom by ani požadované "opracování" nedopadlo dobře. Věda a vědecké poznání je specifický nástroj, do jehož řízení a organizace by neměli přímo zasahovat lidé, kteří tomuto citlivému organismu nerozumějí. O charakteru společenských věd, které nepracují vždy jen s exaktními důkazy, ale naopak s velkou mírou pravděpodobnosti, to platí dvojnásobně. Svěbytnost řízení vědy vědci vůbec neznamená neodpovědnou nehospodárnost a naprosto nesnižuje význam vnější společenské objednávky omezené finančními prostředky. Je to spíše záruka, že se rozhodovací sféře dostane kvalifikované informace o tom, jak hospodárnost nejlépe zabezpečit, jak společenskou objednávku nejlépe vyjádřit a zmíněný "nástroj" uchovat na úrovni požadavků.

Druhou podmínkou je rozvoj jednotlivých vědních oborů. Jde jak o kvantitativní, tak kvalitativní stránku, ale i o vzájemné mezioborové proporce. Tato podmínka má vztah nejen k výzkumům, ale i k přípravě výzkumníků a má svůj význam i pro připravenost pracovníků praxe. Všichni známe redukci tak náročného vědního oboru, jakým je sociologie na jednu z jejích technik představovanou dotazníkovým šetřením, či dokonce anketou, nebo vydávání průzkumu veřejného mínění za empirickou sociologii, či sociální psychologii. Často se např. setkáváme i s ahistorickou interpretací sociologickými, či psychologickými metodami získaných dat, nebo naopak přehistorizováním empirických dat bez hlubšího teoretického rozboru, syntézy atd. Rozvoj vědních oborů se zpravidla uskutečňuje u jednotlivých kateder vysokých škol. Výuka a celá didaktická práce je významným třibením, upřesňováním kategoriálního aparátu, jejich vzájemných vazeb v rámci daného předmětu. Pokud se však současný systém poznatků, sebelépe uspořádaný a sebedůmyslněji vykládaný posluchačům, "nesetká" prostřednictvím výzkumu se společenskou praxí, začíná proces jeho postupné degenerace. Tím je dána nutnost, aby se učitelé jednotlivých kateder účastnili této "konfrontace". Dělat však výzkum pouze za účelem rozvoje oboru a kvalitní výuky, to je málo. Škola pak nemůže plnit ani své základní poslání, aby z posluchačů vyrůstali lidé, kteří praxi rozumí a "posouvají" ji kupředu. Také jednooborový výzkum je nepostačující. Vráťme-li se k obsahovým otázkám výzkumu, pak zjistím, že nejdůležitější objekty poznání jsou sociální procesy, jímž s použitím jednoho vědního oboru nelze porozumět a nebo, že oblast nepoznaného se nachází především na "rozhraní" mezi vědními obory. Nechci tvrdit, že univerzální víceoborové vzděláním badatelům je úplně odzvoněno, ale soudobá účinnost poznávacích procesů je založena především na mezioborovém týmu a jeho dlouhodobé cílevědomé práci. Nutnost dlouhodobého mezioborového týmu, stále náročnější terénní sběry informací a požadavek nerušené analytické práce postupně vyúsťující do teorií vyššího dosahu, to vše je nad síly katedry. A tak se již dávno zrodila myšlenka účinné a profesionálně pracujících výzkumných zařízení, která nejsou vázána procesem pedagogické práce, pracují přímo pro rozhodovací sféru a podle jejích požadavků. Sladit přípravu a vědeckou činnost výzkumníků, pedagogickou i výzkumnou práci učitelů, jako i přípravu důstojníků pro praktickou řídicí činnost ve vojskách tak, aby nové společenskovědní poznatky dokázali uplatnit ve své činnosti, je složitá záležitost. Společensky účinné řešení uvedené problematiky nelze zabezpečit administrativním rušením, či přepodřizováním jedněch druhým bez přihlídnutí k dané situaci a možným důsledkům. Zdá se, že určitou zárukou správného přístupu k řešení by mohla být vědecká konference a následné ustavení vědecké rady pro společenské vědy v armádě.

Za třetí podmínku účinnosti společenskovědní práce v armádě považují rozvětvené mezinárodní styky a spolupráci. Zdroj účinku spatřuji nejen v tom, abychom nezkoumali dávno vyzkoumané, ale abychom co nejrychleji dohnali zameškané, především v takových oborech, jakými jsou sociologie vojenství, vojenská psychologie, teorie řízení (sociální aspekty), etika a pedagogika dospělých. Je přirozené, že problémy ČSA a zvláště její přestavby se vyznačují značnou sociální specifikou, zvláště ve srovnání s armádami vyspělých demokratických zemí. Nicméně některé armády procházely podobnými procesy, musely řešit podobné sociální problémy a v převážné většině směřují i k podobným cílům. Zvláště cenné a plně uplatnitelné jsou metodologické otázky společenskovědních oborů, obsahové zaměření i uspořádání

vědeckovýzkumné základny i vzdělávacích soustav vojenských škol. Za ekonomicky nejúčinnější považují zapojení společenskovední základny ČSA do mezinárodních vědeckých institucí, jejichž prostřednictvím je přístupné poměrně široké spektrum společenskovedních poznatků z většího množství zemí. Zde se nám podařilo navázat přímé styky s vojenským výborem ISA (mezinárodní sociologická společnost), s evropskou výzkumnou organizací ERGOMAS (European Research Group on Military and Society) a s renomovaným IUS (Inter University Seminar) při univerzitě v Chicagu, který sdružuje vojenské společenskovední badatele nejen z USA, ale i 70 států. Prostřednictvím mezinárodních organizací se máme možnost dostávat na různé tematické konference a semináře, jakož i k informacím referátového charakteru.

Pomocí ERGOMASU vstupuje ČSA i do mezinárodní výzkumné spolupráce. Zkušenosti ze společenskovední přípravy vojáků z povolání, vědecké přípravy a metodologie vědecké práce je však možné zpravidla získávat pouze bilaterální spoluprací s konkrétními výzkumnými a pedagogickými institucemi jiných armád. ČSA je na samém počátku oživování svých záměrů. První konkrétní kroky byly vykonány s německými vojenskými zařízeními (Sozialwissenschaftliches Institut v Mnichově, Zentrum für Innere Führung v Koblenci), s francouzskou armádou (Centre de Relations Humaines v Paříži) a dalšími. Usilujeme o obnovení vztahů s polskou společenskovední frontou v armádě, ale i dalšími státy patřícími do bývalé Varšavské smlouvy. V oblasti hlubších bilaterálních vztahů se společenskovedními zařízeními jiných armád je však situace velmi složitá, neboť samostatnou delegaci výzkumníků těžko někdo do zahraničí vyšle a tím je dána i možnost přijetí. Zařazení jednoho společenskovedního pracovníka do oficiální delegace armády je sice užitečné, ale z hlediska hlubšího poznání výzkumné, či pedagogické práce a studia metodologických otázek výzkumu i výuky zpravidla málo účinné. Proto je nutné se spoléhat hodně na písemný styk a výměnu informačních materiálů.

Čtvrtým problémem účinnosti je personální situace v oblasti společenských věd v armádě. Zde se potýkáme s největšími potížemi způsobenými minulým obdobím. Např. dva konkursy na poměrně výhodná místa ve Vojenském ústavu sociálních věd, ale i do dalších zařízení nás přesvědčily o tom, že připravení lidé pro samostatnou práci ve společenských vědách v armádě prostě nejsou. Co však existuje, je naprosto nekritická představa mnoha lidí s univerzálním, značně zideologizovaným vzděláním, že mohou vědeckou práci bez problémů ihned dělat. To je další důkaz o tom, jak je společenskovední práce v armádě chápána. Jako úplně katastrofální se ukázaly jazykové znalosti většiny uchazečů o společenskovední práci. Lidé, kteří se i několik let učili anglicky, německy, i francouzsky, nejsou schopni přeložit jednoduchý text, o aktivním použití cizího jazyka ani nemluvě. To vše tedy znamená především začít pracovat s mladými talentovanými pracovníky a za druhé, motivovat starší zkušené pracovníky, aby si urychleně své znalosti doplnili. V našem ústavu jsme použili obě cesty. Zvláštní význam však přikládáme mladým talentům, jejich vyhledávání, přípravě a tím i cílevědomé generační obměně výzkumníků. Znovu se dostáváme i v této oblasti k otázce skutečného rozvoje a účinnosti společenskovední práce. Je přirozené, že začínající mladí pracovníci nemohou ihned produkovat a být výkonní. Naopak ubírají část kapacity starším zkušenějším výzkumníkům, kteří se jim musí věnovat. Bude na místě trpělivost a poněkud jiný, než čistě okamžitě prospěšný pohled na účinnost. Jde o nutný cílevědomý proces investice "do lidí", který sice nepřinese ovoce hned, nebo zítřka, ale jeho společenský účinek bude v budoucnosti o to vyšší. Tito lidé budou vytvářet společenskovední poznání vojenství a armády již v těch letech, které tak často uvádíme jako horizont našich cílů. Bez nich bychom těžko těchto cílů dosáhli, ale už vůbec bychom nezabezpečili další vývoj. I v této oblasti se totiž dá žít na úkor budoucnosti.

